

фонематической недоразвитие речи, общее недоразвитие речи, нарушение темпо-ритмической стороны речи, с которыми пытаются соотнести нарушения речи детей с ДЦП. Такая позиция проявляет поверхностный подход к диагностике и коррекции речевой деятельности этой категории детей поскольку не учитывает в полной мере клинические проявления дефекта, индивидуальные особенности его структуры и механизмов. Анализ нарушений речевой деятельности у детей с ДЦП с позиций психолингвистики показывает неоднородность и разнообразие как самой структуры речевого дефекта при ДЦП так и его механизмов и проявления, отражающих различный характер детерминации с первичным дефектом опорно-двигательного аппарата. Учитывая это, автор обосновывает психолингвистический подход к анализу нарушений речевой деятельности детей с ДЦП по следующим направлениям: 1) анализ характера и глубины нарушения двигательной сферы детей с ДЦП; 2) анализ особенностей сформированности познавательной деятельности детей с ДЦП; 3) анализ нарушений речевой деятельности детей с ДЦП: а) определение патологических психологических механизмов нарушенной речевой деятельности; б) определение состояния сформированности лингвистического и коммуникативного компонентов речевой деятельности; в) определения состояния сформированности отдельных составляющих речевой деятельности на операционном уровне.

Ключевые слова: детский церебральный паралич, коррекционное обучение, познавательная деятельность, речевая деятельность, психолингвистический анализ.

Tyshchenko V.V. The problem of psycholinguistic analysis of children's with cerebral palsy speech activity

The article covers approaches to research of psycholinguistic analysis of speech activity in children with cerebral palsy (CSP). Problems in the study of speech activity of this category of children are considering in the context of criticism of stereotypes that have place in the SLP therapy help to children with CSP. These stereotypes define firm attempt at unification of the content and methods of speech therapy work according to three major nosological groups of psycho-pedagogical classification of SLP (phonetic and phonematic speech underdevelopment, general underdevelopment of speech, malfunction of tempo and rhythmic aspects of speech) which are tried to relate with speech disorders of children with cerebral palsy. This position takes a superficial approach to the diagnosis and overcoming of these children's speech activity because they do not fully take into consideration the clinical symptoms of the disorder, the individual features of its structure and mechanisms. Analysis speech activity disorders in children with cerebral palsy from the point of psycholinguistics shows heterogeneity and diversity of speech defect structure in cerebral palsy and its mechanisms and symptoms that reflect the different nature of the determination of the primary defect of the musculoskeletal system function. With this in mind, the author represent the psycholinguistic approach to the analysis of speech activity disorders in children with cerebral palsy in the following directions: 1) analysis of the nature and depth of the movement disorders of children with cerebral palsy; 2) analysis of the features of the cognitive activity formation in children with cerebral palsy; 3) analysis of speech activity disorders in children with cerebral palsy: a) definition of pathological psychological mechanisms of speech activity disorders; b) definition the state of formation of linguistic and communicative components of speech activity; c) determine the state of formation of the individual components of speech activities at the operational level.

Keywords: children's cerebral palsy, special education, cognitive activity, speech activity, psycholinguistic analysis.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2014р.

Статтю прийнято до друку 27.09.2014р.

Рецензент: д.п.н., проф. Конопляста С.Ю.

УДК: 376-056.36-053.4:37.091.33-027.22-021.464:[331.103.252+64]

**РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ПОМІРНОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ
НА ЗАНЯТТЯХ З ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ**

Тищенко Л. А.

Формування мовленнєвої діяльності є важливим напрямом розвитку дітей з розумовою відсталістю дошкільного віку, який зазначено в «Концепції дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю».

Розвиток мовлення дитини – це процес оволодіння рідною мовою, що забезпечує формування умінь користуватися нею з метою пізнання навколишнього світу, засвоєння досвіду, набутого людством, пізнання самого себе і саморегуляції, спілкування і взаємодії людей. Розвиток мовлення у дітей з порушенням інтелектуального розвитку є однією з основних складових загальної корекційно-виховної роботи в спеціальних дошкільних закладах.

Робота педагогів з розвитку мовлення у розумово відсталих дітей в дошкільному закладі має на меті сформувати потребу в мовному спілкуванні і практичному оволодінні мовою як засобом комунікації.

У наукових працях А. Гаврилова, Л. Занкова, Д. Ісаєвої, В. Крістен, А. Маллера, Г. Сухарева, Г. Цикото, Л. Шипіциної, в яких обґрунтовано психолого-педагогічну характеристику дітей з помірною розумовою відсталістю, наголошується на важливості розвитку мовленнєвої діяльності як важливого чинника особистісного розвитку таких дітей.

Автори наголошують, що діти з помірною розумовою відсталістю характеризуються несформованістю пізнавальних процесів, перш за все процесу мислення, нездатністю до утворення абстрактних понять і

потребують постійної корекційної допомоги. Дошкільники досить складно опановують навичками виразності рухів (що є невід'ємною умовою виконання навичок самообслуговування), у них значно ускладнюється процес формування серії рухів, що необхідно для утворення рухових навичок. Пізнавальні процеси у дітей формуються в умовах недостатнього чуттєвого пізнання, мовного недорозвинення, обмеженої практичної діяльності, тому мають своєрідні характеристики: низький рівень активності, несформованість інтелектуальних операцій (аналізу, синтезу, узагальнення і порівняння, відсутність словесної регуляції), недорозвинення сприйняття, обмежений рівень уявлень про навколишній світ.

На важливість вчасної корекційно-розвивальної роботи з розумово відсталими дітьми акцентує видатний вчений – Г. Дульнев. Він наголошує на тому, що навчання має підвищувати рівень узагальнень і організуючою ролі мови у дітей, розвивати процеси абстрагування та узагальнення і тим самим стимулювати їх загальний розумовий розвиток. Автор висловлює думку про необхідність використання корекційних прийомів перетворення розумової дії в розгорнутий ланцюжок зовнішніх операцій, виконуваних з опорою на наочні засоби, поєднання словесних методів навчання з предметно-практичною діяльністю.

В корекційній педагогіці самообслуговування розглядається як одне з важливих завдань виховання і навчання дошкільника з розумовою відсталістю, оскільки оволодіння життєво необхідними вміннями та навичками сприяє проявам самостійності та успішної соціальної адаптації дитини (Н. Соколова, О. Стребелева, К. Турчинська, В. Шинкаренко, Г. Мерсіянова, О. Хохліна).

Науково-теоретичними дослідженнями доведено, що навчання навичкам самообслуговування сприяє розширенню у розумово відсталих дітей уявлень про навколишні предмети, збагаченню сенсорного досвіду, розвитку мовлення, загальної та дрібної моторики, зорово-моторної координації, а також умінь виконувати дії за зразком і словесною інструкцією, орієнтуватися за зразком, дотримуватися певну послідовність дій, розвитку пізнавальної та комунікативної сфери.

Корекційна робота з розвитку мовлення в спеціальному дошкільному закладі здійснюється в процесі спілкування з дитиною з приводу побутових, ігрових та пізнавальних інтересів.

Зокрема, на заняттях з формування навичок самообслуговування з дітьми дошкільного віку з помірною розумовою відсталістю робота педагогів спрямовується на накопичення у дитини пасивного словника і спонукання його до комунікації.

Кожне корекційно-розвиваюче заняття має не тільки певну задачу, відповідну темі виду діяльності, а й мовну. Однак слід пам'ятати, що мовні завдання на таких заняттях не повинні виступати першочерговими, вони повинні бути другорядним, тобто органічно (невимушено) вирішуватися в процесі діяльності дітей. Ефективність корекційно-розвивальної роботи з розумово відсталими дітьми дошкільного віку залежить від чіткої та виваженої системи, що забезпечується взаємодією команди фахівців: логопедів, вихователів, дефектологів. Логопед, дефектолог і вихователь протягом усього часу вивчення будь-якої теми працюють в тісному взаємозв'язку. Вихователь або дефектолог забезпечує практичне знайомство з предметами і явищами навколишнього світу, логопед поглиблює і забезпечує формування лексико-граматичних категорій. Вивчення теми забезпечується у процесі різних занять, а також при організації режимних моментів.

Ефективність корекційно-розвивальної системи обумовлюється чіткою організацією життєдіяльності в період перебування дитини в дитячому закладі, так і наступністю в роботі дефектолога і вихователя, що, в свою чергу, всіляко сприяє широкій практиці вільного (безпосереднього) мовного спілкування, закріплення мовних навичок дітей у різних видах діяльності (розвиток соціальної спрямованості мовлення, формування комунікативної потреби, оволодіння різними видами комунікативних висловлювань).

На заняттях з формування навичок самообслуговування здійснюється формування, уточнення і систематизація уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності, що дає можливість розвивати і накопичувати словниковий запас дитини з помірною розумовою відсталістю. Діти знайомляться з предметами побуту (ложка, чашка, мило, рушник, стіл, стілець), вчать визначати їх призначення та дії з ними, підкріплюючи поняття словом.

Дошкільники отримують уявлення про різні види діяльності людини, засвоюють правила і норми поведінки (догляд за своїм тілом, поведінка за столом), у них формується цілісне сприйняття і правильне уявлення про людину, її потреби та можливості, предмети гігієни, правила поведінки в побуті і т.д. Предмети повсякденного використання діти вивчають на основі чуттєвого сприйняття. Вони розглядають, аналізують реальні об'єкти, визначають їх призначення, вчать виконувати різні дії з предметами, вчать називати і показувати предмети в різному просторовому розташуванні, зіставляти їх з графічним зображенням (чорно-білі, кольорові, силуетні малюнки), називати їх і складати просте речення. Вихованці вчать порівнювати предмети за різними ознаками, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити елементарні висновки і узагальнення.

Характерним для дітей з помірною розумовою відсталістю є те, що вони не мають навичок розмовної мови або під час спілкування використовують свою власну «мову», яка часто є незрозумілою для оточуючих.

Словниковий запас бідний, пасивний словник переважає над активним, чого явно недостатньо для повноцінного спілкування. Вербальне спілкування не виступає провідним у соціальній комунікації дітей з помірно розумовою відсталістю, тому виникає необхідність використання таких засобів спілкування, які були б доступні для них.

Таким чином, необхідно відзначити, що використання в процесі навчання з помірно розумовою відсталістю невербальних засобів спілкування, як підтримуюча комунікація, дозволить їм адекватно реагувати на зовнішні соціальні впливи, які в більшості випадків виявляються під час спілкування. Внаслідок формування вміння висловлювати свої бажання і потреби (хочу в туалет, хочу пити) дитина включається в процес спілкування з соціумом, не відторгається їм, а навпаки, входять до нього як суб'єкт, що вимагає уваги і може сприйматися іншими людьми.

Практичний досвід засвідчує про ефективність використання різноманітних засобів підтримуючої комунікації на заняттях з самообслуговування. Вибір засобів базується на основі ретельного аналізу можливостей дитини з метою подальшого оволодіння словесною мовою.

Одним із важливих засобів, що дозволяє задовольняти потребу немовної дитини в спілкуванні, є методика піктограм (використання символічних зображень, які замінюють слова). Піктограми відносяться до невербальних засобів спілкування і можуть використовуватися в наступних якостях:

- як засіб тимчасового спілкування, коли дитина поки не говорить, але в перспективі може опанувати звуковою мовою. В цьому випадку завдання педагога, котрий використовує методику піктограм, зберегти у дитини мотивацію і бажання спілкуватися;

- як засіб постійного спілкування для дитини, нездатної говорити;

- як засіб, що полегшує розвиток спілкування, мови, когнітивних функцій (символізації, формування елементарних уявлень і понять).

Піктограми - набір карток, малюнок яких не містить зайвих деталей, безпосередньо характеризує предмет або явище. Вони розділені на кілька категорій: люди, частини тіла, овочі, фрукти, одяг, навчання і т.п. На кожній піктограмі є підпис, яка інформує про значення даного знаку. Так дитина вивчає поняття: одяг, частини тіла, посуд, меблі, предмети гігієни.

Піктограми доречно використовувати для формування необхідних знань і уявлень про соціальне середовище, поведінку, спираючись на картинку, яка при цьому тісно зв'язуватиметься зі словом. Одночасне використання показу діяльності, предмета і пояснення допомагає утворенню в корі головного мозку дітей з помірно розумовою відсталістю нових нервових зв'язків, що позитивно впливає на розвиток їх особистості в цілому.

Аналіз практики показує, що у дітей з помірно розумовою відсталістю розвиток мовлення, навичок самообслуговування, соціально-побутових, навчальних і трудових навичок утруднено, а в окремих випадках неможливо. Однак систематична корекційно-виховна робота з розвитку та закріплення цих навичок з використанням спеціальної методики дає позитивні результати.

Отже, розвиток мовлення розвиток мовлення у дітей з помірно розумовою відсталістю є важливим корекційним напрямом роботи в спеціальних дошкільних закладах, що забезпечується використанням спеціальної методики, яка охоплює реалізацію змісту, чіткої організації форм та впровадження ефективних методів та прийомів, які сприятимуть формуванню особистості, її життєвих, соціально значущих якостей, умінь і навичок.

Література

1. Дульнев. Г.М. Особенности обучения учащихся вспомогательной школы. К вопросу об использовании наглядности и словесных средств обучения. / Под ред. Г.М. Дульнева // Известия АПН РСФСР. Вып. 68.-1955. – 179 с. **2. Катаева А.А.** / Дошкольная олигофренопедагогика / А.А. Катаева, Е.А. Стребелева . - М. : Гуманит . изд . центр ВЛАДОС, 2001. - 208с. **3. Теорія і практика** олігофренопедагогіки та спеціальної психології: Збірник наукових праць: Вип. 8 – Тематичний випуск «Концепція дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю» / За ред. Т.В. Сак. – К., 2013 – 185 с **4. caritas-edu.ru/.../48-lopatina-l-alternativnaya-kommunikatsiya-i-pomosc.**

References

1. Dulnev G.M... Osobennosti obucheniya uchashchisya vspomogatel'noy shkolyi. K voprosu ob ispol'zovanii nalyadnosti i slovesnykh sredstv obucheniya. / Pod red. G.M. Dulneva // Izvestiya APN RSFSR. Vyip. 68.-1955. – 179 s.**2.Kataeva A.A.** / Doshkol'naya oligofrenopedagogika / A.A. Kataeva, E.A. Strebeleva . - M. : Gumanit . izd . tsentr VLADOS, 2001. - 208s. **3.Teoriya i praktika** olihofrenopedagogiki ta spetsial'noyi psikhologii: Zbirnyk naukovykh prats': Vyp. 8 – Tematychnyy vypusk «Kontseptsiya doshkil'noyi osvity ditey z rozumovoyu vidstalistyuu» / Za red. T.V. Sak. – K., 2013 – 185 s **4. caritas-edu.ru/.../48-lopatina-l-alternativnaya-kommunikatsiya-i-pomosc.**

Тищенко Л.А. Развитие мовлення у дітей з помірно розумовою відсталістю на заняттях з формування навичок самообслуговування.

У статті розглядається проблема розвитку мовлення дітей з помірно розумовою відсталістю на заняттях по формуванню навичок самообслуговування. Висвітлено психолого-педагогічна характеристика дітей з помірно розумовою

відсталістю. Здійснено аналіз проблем, які виникають під час навчання дітей з помірною розумовою відсталістю.

Обґрунтовано необхідність щодо використання в процесі навчання дітей дошкільного віку невербальних засобів спілкування таких, як, підтримуюча комунікація, а зокрема методики піктограм, яку доцільно використовувати в роботі на заняттях з формування навичок самообслуговування. Зазначено, що мовлення та самообслуговування для дітей з помірною розумовою відсталістю є важливим фактором для формування життєздатної особистості, придбання життєвих, соціально значущих якостей, умінь і навичок. Визначено, що успіх корекційно-розвивальної роботи з розумово відсталими дітьми дошкільного віку залежить від чіткої та виваженої системи, що забезпечує очікуваний результат, якщо вона здійснюється в процесі плідної взаємодії всіх фахівців дошкільного закладу.

Ключові слова: діти з помірною розумовою відсталістю, розвиток мовлення, навички самообслуговування, методика піктограм.

Тищенко Л.А. Развитие речи у детей с умеренной умственной отсталостью на занятиях по формированию навыков самообслуживания.

В статье рассматривается проблема развития речи детей с умеренной умственной отсталостью на занятиях по формированию навыков самообслуживания. Освещены психолого-педагогическая характеристика детей с умеренной умственной отсталостью. Осуществлен анализ проблем, возникающих при обучении детей с умеренной умственной отсталостью.

Обосновано необходимость по использованию в процессе обучения детей дошкольного возраста невербальных средств общения таких, как, поддерживающая коммуникация, а в частности методики пиктограмм, которую целесообразно использовать в работе на занятиях по формированию навыков самообслуживания. Указано, что развитие речи и самообслуживания для детей с умеренной умственной отсталостью является важным фактором для формирования жизнеспособной личности, приобретение жизненных, социально значимых качеств, умений и навыков. Определено, что успех коррекционно-развивающей работы с умственно отсталыми детьми дошкольного возраста зависит от четкой и взвешенной системы, обеспечивающей ожидаемый результат, если она осуществляется в процессе плодотворного взаимодействия всех специалистов дошкольного учреждения

Ключевые слова: дети с умеренной умственной отсталостью, развитие речи, навыки самообслуживания, методика пиктограмм.

Tishchenko L.A How to improve the speech of children with moderate mental retardation (MMR) during the lessons on the formation of their selfservicing skills

In the article your attention was paid to the problem of speech improving for children with MMR during the lessons on the formation of their selfservicing skills. There were covered the questions related to psychological and educational characteristics of children with MMR. There were analysed the specific problems arising when teaching MMR children.

It was grounded the necessity to use non-verbal communications such as supportive communication, in particular methods of icons that should be used during the lessons on formation of self-service skills while teaching preschool children. In the work the was set up that improving improving of speech and self-service for MMR children is very important factor for the formation of a viable identity, acquiring of instinct, socially relevant qualities and skills. It was determined that the success of correctional and developing work with MMR children of pre-school age depends on a clear and balanced system that provides the expected result, if the system is carried out within the process of fruitful interaction of all pre-school specialists

Keywords: children with moderate mental retardation, improving of speech, self-servicing skills, method of icons.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2014 року

Статтю прийнято до друку 29.09.2014 року

Рецензент: д. п. н, проф. Шеремет М.К.

УДК: 376.42:041.37

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ СКЛАДОВИХ СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ СЛІВ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТПМ

Ткач О.М.

Процес формування та структуризації семантичних полів слів є тривалим та індивідуальним для кожної дитини. Однак дослідження у галузі лінгвістики, психолінгвістики та корекційної педагогіки загалом визначили, що ці процеси є досить інтенсивними у дошкільному та молодшому шкільному віці. Зокрема, дослідження Є.Соботович, В.Тищенко, Т.Ушакової та інших науковців розкривають процес формування найпростіших семантичних полів у молодшому та середньому дошкільному віці. Н.Уфимцева та В.Нікітін наголошували на потребі створення спеціальних умов для формування лексичних конструкцій, особливо їх значеннєвого компоненту для дітей старшого дошкільного віку та створення цілісних семантичних полів з подальшим їх розгалуженням та структуризацією. Однак особливості формування та подальшого розвитку семантичних полів слів у дітей середнього шкільного віку з ТПМ і нормальним мовленнєвим розвитком досліджені ще недостатньо.

За останні роки була створена низка окремих завдань і цілісних підходів до вивчення особливостей формування семантичних полів слів у дітей та дорослих. Варто відзначити, що мовознавці та дослідники, що